

بررسی میزان و تأثیر سرمایه اجتماعی بر روابط اجتماعی ساکنان مجتمع‌های مسکونی (مطالعه موردی دو منطقه از شهر اصفهان)

دکتر ابراهیم انصاری^۱، پری عطایی^۲

چکیده:

این مقاله به بررسی میزان و تأثیر سرمایه اجتماعی بر روابط اجتماعی ساکنان مجتمع‌های مسکونی می‌پردازد. به منظور دستیابی به این هدف از بین مولفه‌های گوناگون سرمایه اجتماعی تأثیر مولفه‌هایی چون آگاهی، اعتماد، مشارکت، تعهد اجتماعی، تکالیف اجتماعی و انسجام اجتماعی بر روابط بین ساکنان مجتمع‌های مسکونی مورد بررسی قرار گرفته است. چارچوب نظری این پژوهش در حوزه سرمایه اجتماعی و شاخصه‌های آن با استفاده از نظرات پاتنام، کلمن، فوکویاما و بوردیو و ... ساخته شده است. روش تحقیق در این پژوهش پیمایش و ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه دارای اعتبار و پایایی است. جامعه آماری مورد پژوهش ساکنان مجتمع‌های مسکونی دو منطقه ملک شهر و سپاهان شهر و حجم نمونه در هر کدام از مناطق ۱۹۲ نفر بوده است. شیوه نمونه‌گیری، نمونه‌گیری در دسترس بوده است و برای آزمون فرضیه‌ها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی رابطه معنا دار ($r=48\%$) با روابط اجتماعی مجتمع‌های مسکونی تأثیر دارد. از مولفه‌های گوناگون سرمایه اجتماعی، تعهد اجتماعی و تکالیف اجتماعی به اندازه مساوی ($r=25\%$) تأثیر گذار بودند، ولی بقیه مولفه‌ها، هر چند از نظر آماری معنا دار بوده، ولی در این دو منطقه یکسان نبود.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، آگاهی، اعتماد اجتماعی، تعهد اجتماعی، انسجام اجتماعی و روابط اجتماعی، مشارکت.

مقدمه

یکی از پدیده‌های مهم عصر حاضر به خصوص در کشورهای در حال توسعه شهر نشینی است. در گذشته شیوه زندگی انسانها ابتدایی بود معمولاً افراد نیازهایشان را خودشان برطرف می‌کردند، اما پس از انقلاب صنعتی و با سرازیر شدن ثمرات صنعت به کشورهای در حال توسعه کم کم این سبک و سیاق تغییر کرد. به دنبال افزایش سطح زندگی و پیشرفت علم و اختراعات نیازهای جدیدی مطرح شد. کم کم بیماری‌ها کنترل و درمان می‌شدند و انسانها توانستند طبیعت را در اختیار بگیرند و حوادث طبیعی را مهار کنند. جمعیت رو به فزونی گذاشت و به دنبال افزایش جمعیت شرایط زندگی نیز تغییر کرد. بیشترین آثار این تحولات در شهرها مشاهده می‌شده‌مین امر باعث افزایش جمعیت ناگهانی در شهرها شده بود و از طرفی جاذبه‌های زندگی شهری روستاییان را نیز مجذوب شهر کرد. یکباره جمعیت در شهرها متراکم شد به دنبال این تراکم جمعیت مشکلات زیادی در جامعه ایجاد شده است. یکی از این مشکلات کمبود مسکن است که برای برطرف کردن آن چاره اندیشی‌هایی شده است، از جمله آنها ساخت آپارتمانها و مجتمع‌های مسکونی است. در چنین حالتی فضایی که در گذشته به یک منزل مسکونی را پوشش می‌داد، اکنون به صورت یک ساختمان چند طبقه باید چندین خانواده را صاحبخانه کند. بالطبع تجمع افراد در یک ساختمان مشترک با وجود تفاوت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی و... باعث بروز مشکلاتی می‌شود و آنچه در چنین شرایطی می‌تواند به افراد برای زندگی در کنار یکدیگر کمک کند سرمایه اجتماعی است. اصولاً سرمایه اجتماعی ثروتی است که هر فرد و جامعه ای بتواند میزان قابل توجهی از آن را در اختیار داشته باشد به تسهیل روابط خود با دیگران کمک می‌کند.

بیان مسئله:

انسان موجودی است که از لحظه تولد تا آخر عمر در اجتماع به سر می‌برد و دائماً در تعامل با انسانهای دیگر می‌باشد. وی همواره باید یاد بگیرد چگونه در جمع زندگی کند،

نیازهای خود را برطرف کند و در کنار آن نیازهای دیگران را هم برطرف نماید این امر نیازمند مهارتهایی است که فرد در طی فرآیند جامعه‌پذیری آنها را فرا می‌گیرد و یادگیری درست این مهارتها می‌تواند تأثیر بسیار زیادی بر شکل‌گیری سرمایه اجتماعی در افراد بگذارد. شهروندانی با روابطی پایدار توأم با اعتماد متقابل و همیاری و همکاری سعادت جامعه را به بار می‌آورند و از سوی دیگر روابط توأم با عدم توافق بدون همدلی و حمایت عاطفی در سایه عدم تعامل قوی بین آنها موجبات شقاوت کل جامعه را فراهم خواهد آورد بررسی روابط آدمیان از دیرباز مورد توجه اندیشمندان بویژه جامعه‌شناسان بوده است و در طول سالیان گذشته اهمیت پرداختن به روابط افراد در جامعه روشن گشته است. در این راستا یکی از عوامل مهم در شکل‌گیری روابط بهتر بین شهروندان سرمایه اجتماعی است. سرمایه اجتماعی در کنار دیگر اشکال سرمایه اما مهم‌تر از بقیه بویژه در کشورهای در حال توسعه قابلیت آن را دارد که روابط و مناسبات اجتماعی افراد را در جهت دستیابی بهتر به توسعه همه جانبه فراهم کند. سرمایه اجتماعی دستیابی به منافع جمعی افراد را تسهیل می‌کند و روابط با کیفیت بالاتری را بین افراد شکل‌دهی می‌کند هنجارها و ارزشهای درون سرمایه اجتماعی چون تعهدات اجتماعی، تکالیف اجتماعی، اعتماد، مشارکت در صورتی که در روابط بین افراد حاکم شود جامعه‌ای سرشار از رفاه، نعدوستی را رقم می‌زند، ناسازگاری‌های فردی را حل و فصل می‌کند و ویژگی‌های رفتاری را در جامعه نهادینه می‌کند که نهایتاً زندگی اجتماعی سالمی را برای شهروندان رقم می‌زند. همه افراد جامعه از حد بالایی از سرمایه اجتماعی برخوردار نیستند. بالطبع افراد در جامعه دارای شرایط متفاوتی بوده‌اند از جمله شرایط خانوادگی شرایط اقتصادی اجتماعی و فرهنگی متفاوت و همین عوامل بر میزان سرمایه اجتماعی که در اختیار دارند بسیار تأثیرگذار است ما نمی‌توانیم انتظار داشته باشیم که فردی که قربانی یک جنایت یا بزه اجتماعی شده است، فردی که فرزند طلاق و یا یک خانواده نابسامان است، فردی که دارای تحصیلات و سواد پائینی است و یا فردی که در یک شراکت از شریک خود ضربه خورده و قربانی کلاهبرداری دیگران شده است به همان میزان از سرمایه اجتماعی برخوردار باشد که فردی

که این شرایط را تجربه نکرده است دارای سرمایه اجتماعی است. وجود شبکه‌های اجتماعی در هر جامعه بیانگر میزان سرمایه اجتماعی در آن جامعه می‌باشد. به هر حال سرمایه اجتماعی مفهومی است که اصل و اساس آن بر رفتار، طرز تلقی‌ها و استعداد های فردی قرار دارد و نهادهای گوناگون از قبیل مؤسسات اجتماعی داوطلبانه، خانواده دین و الگوهای فرهنگی در شکل‌دهی به این مهارت و ارزش‌هایی که مولد سرمایه اجتماعی اند نقش دارند به دلیل اهمیت آن سعی شده تا تأثیر و میزان این مقوله بر روابط افراد و ساکنان مجتمع‌های مسکونی بررسی گردد. افزایش رو تغییر به فزونی جمعیت شهرها، شیوه‌های زندگی شهری را بویژه در شهرهای بزرگ دچار تحولاتی ساخته است. یکی از این و تحولات گسترش زندگی آپارتمان نشینی در شهرها است این نحوه زندگی مشکلاتی برای افراد ایجاد کرده است که از جمله آنها چگونگی شکل‌گیری تعاملات و مناسبات اجتماعی میان افراد ساکن در مجتمع‌های مسکونی است همراه با روابط اجتماعی مناسب بسیاری از مشکلات و مسائل شهری چون عدم احساس امنیت، نزاع‌ها و درگیری‌ها را کاهش پیدا می‌کنند بنابراین موضوع روابط بین ساکنان آپارتمان‌ها اهمیت زیادی برای زندگی شهری دارد از سوی دیگر یکی از عوامل مؤثر بر شکل‌دهی روابط مثبت، سرمایه اجتماعی است. هر چه میزان سرمایه اجتماعی موجود در روابط افراد بالاتر باشد، روابط توأم با اعتماد و مشارکت و مسئولیت اجتماعی بالاتر است و بنابراین آرامش بیشتری بر فضای روابط افراد حاکم خواهد شد. در حقیقت سرمایه اجتماعی بالای موجود بین افراد به معنای احساس مسئولیت افراد در قبال یکدیگر، انجام مسئولیت‌های اجتماعی آنها و مشارکت هرچه بیشتر آنها با یکدیگر است که این همه نهایتاً روابط و تعاملات بهتری را برای ساکنان آپارتمان‌ها رقم می‌زند. با توجه به اینکه تأثیر سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن بر روابط میان ساکنان مجتمع‌های مسکونی مؤثر بوده است. میزان سرمایه اجتماعی یکی از پایه‌های تحقیق حاضر و در انتخاب جامعه آماری دو منطقه‌ای انتخاب شود که هم به لحاظ شرایط فیزیکی قسمت اعظم آن را مجتمع‌های مسکونی و آپارتمان‌نشین‌ها تشکیل دهند و هم اینکه این دو منطقه از لحاظ موقعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تا حدودی با یکدیگر متفاوت باشند. بعد

از بررسی‌هایی که در مورد شرایط مختلف و محله‌های مختلف شهر اصفهان انجام شد، مشخص شد که ملک‌شهر و سپاهان‌شهر می‌تواند دو منطقه خوب برای بررسی باشد به دلیل اینکه هم میزان مجتمع‌های مسکونی در این دو منطقه زیاد است و هم اینکه از لحاظ شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تا حدودی با هم متفاوتند و امکان مقایسه این دو منطقه وجود دارد.

فرضیه‌ها :

- ۱- سرمایه اجتماعی ساکنان مجتمع بر روابط آنها تأثیر دارد.
- ۲- میزان آگاهی بین شخصی ساکنان مجتمع بر روابط آنها تأثیر دارد.
- ۳- میزان اعتماد بین ساکنان مجتمع بر روابط آنها تأثیر دارد.
- ۴- میزان مشارکت بین ساکنان مجتمع بر روابط آنها تأثیر دارد.
- ۵- میزان تعهد اجتماعی ساکنان مجتمع بر روابط اقتصادی آنها تأثیر دارد.
- ۶- میزان تکالیف اجتماعی ساکنان مجتمع بر روابط اجتماعی آنها تأثیر دارد.
- ۷- میزان انسجام اجتماعی ساکنان مجتمع بر روابط عاطفی آنها تأثیر دارد.

پیشینه پژوهش:

بررسی روابط ساکنین مجتمع‌های مسکونی با آنکه اهمیت فوق‌العاده در جامعه امروز ایران دارد اما محققان در این زمینه پژوهش انجام نداده‌اند. بویژه در ارتباط با چگونگی تأثیر سرمایه اجتماعی تحقیقی صورت نگرفته است بنابراین در پیشینه تحقیق، پژوهش‌هایی گردآوری شده‌اند که به موضوع مورد تحقیق نزدیک‌تر بوده‌اند. نزدیک‌ترین تحقیق به موضوع این پژوهش را جلائیان (۱۳۸۹) با عنوان «بررسی و تبیین رابطه بین مسئولیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی در بین جوانان شهر شیراز» به انجام رسانیده است. هدف اصلی در این پژوهش بررسی و تبیین رابطه بین مسئولیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی در بین جوانان ۱۸-۲۹ سال شهر شیراز بوده است حجم نمونه ۳۸۶ نفر و شیوه نمونه‌گیری تصادفی بوده است. شاخص اصلی در این تحقیق مسئولیت اجتماعی بوده که میانگین نمره

این متغیر در جامعه آماری مورد بررسی ۸۶/۱۸ بوده است و شاخص سرمایه اجتماعی با میانگین نمره ۵۹ / ۰۹۱ برای افراد بوده است. یافته‌های پژوهش بیانگر رابطه معنادار بین سرمایه اجتماعی و مسئولیت اجتماعی بوده است همچنین بین متغیرهای جمعیتی (سن، جنس، تحصیلات پدر و مادر وضعیت اشتغال و تأهل جوانان) و میزان مسئولیت اجتماعی آنها رابطه وجود داشته است نتایج دیگر بیانگر آن است که هر اندازه افراد در ساختار اجتماعی دارای سرمایه اجتماعی بالاتری باشند مسئولیت اجتماعی آنها بیشتر است.

نصر اصفهانی (۱۳۸۳) تحقیقی با عنوان «سرمایه اجتماعی و نقش آن در سازمان‌های خدماتی» انجام داده است. جامعه آماری این تحقیق مدیران و کارشناسان سازمان خدماتی استان اصفهان بودند که تعداد آن ۱۲۹۵۱۵ بوده است. حجم نمونه ۱۹۰۵ نفر محاسبه شده است. ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته بوده است. در این پژوهش سرمایه اجتماعی به معنی ویژگی از سازمان اجتماعی از قبیل شبکه هنجارها و اعتمادی است که عمل و همکاری برای رسیدن به سود متقابل را تسهیل می‌کند. سرمایه اجتماعی موجود در روابط میان اشخاص، گروه‌ها و اجتماعات دانسته می‌شود که اعتماد را شکل می‌دهد و کنش‌ها را تسهیل می‌کند.

زاهدی، شیانی، علی‌پور (۱۳۸۸) تحقیقی با عنوان «رابطه سرمایه اجتماعی با رفاه اجتماعی» انجام داده‌اد. روش تحقیق در این پژوهش پیمایش و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بوده است. حجم نمونه ۲۹۹ نفر و شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای بوده است. یافته‌های پژوهش نشان دهنده رابطه مثبت و مستقیم سرمایه اجتماعی با رفاه اجتماعی است. شاخص‌های مطرح شده برای سرمایه اجتماعی در این تحقیق اعتماد، هنجارهای اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی بوده‌اند که رابطه مثبت و معناداری با رفاه اجتماعی داشته‌اند. آنچه در مطالعات در کمی کیفی محققان سرمایه اجتماعی مشترک می‌باشد، بررسی حجم و میزان تعاملات و ارتباطات اجتماعی میان افراد و گروه‌هاست. همچنین بیشتر متغیرهایی که تضمین کننده سلامت جامعه هستند با میزان سرمایه اجتماعی رابطه دارند

و عواملی که حیات نظام اجتماعی و جامعه مدنی را به خطر می‌اندازد نیز با میزان سرمایه اجتماعی در ارتباط است.

مبانی نظری تحقیق:

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی میزان و تأثیر سرمایه اجتماعی بر روابط افراد در مجتمع‌های مسکونی است و اکثر نظریه پردازان مطرح سرمایه اجتماعی در متون علمی خود به نقش سرمایه اجتماعی و ابعاد آن در ارتباطات بین افراد اشاراتی داشته‌اند. از جمله آنها دور کیم معتقد است برای نگه داشتن اعضای جامعه کنار یکدیگر و وجود روابط بین آنها همبستگی و انسجام بین افراد لازم است. مارکس اهمیت فوق‌العاده‌ای برای روابط اجتماعی‌ای که مردم از طریق اشتراک در زندگی اقتصادی با یکدیگر برقرار می‌سازند قائل است. کلمن سرمایه اجتماعی را بوسیله‌ی کارکردش تعریف نموده است به نظر او سرمایه اجتماعی هنگامی ایجاد می‌شود که روابط میان اشخاص به شیوه‌ای تغییر یابد که کنش را آسان سازد بنابراین سرمایه اجتماعی شیء واحدی نیست بلکه جنبه‌های متفاوت ساختار اجتماعی را دربر می‌گیرد که کنش فردی و جمعی را تسهیل می‌نماید (Rosenfeld, 2001: 284). از نظر او سرمایه اجتماعی در فضای ارتباطی بین افراد (و نه در خود افراد) موجود بوده و ما قادر هستیم که آثار آن را همانند تسهیل تعامل بین افراد و کاهش هزینه و زمان صرف شده برای نیل به اهداف مشاهده کنیم. کلمن معتقد است که ساختار اجتماعی سرمایه اجتماعی را پدید می‌آورد و دستیابی به اهدافی را که در نبود آن نمی‌توانست به دست آید یا با هزینه زیادتری ممکن بود به دست آید، تسهیل می‌کند. کلمن ارتباطات بین افراد را به عنوان ایجاد کننده منابع سرمایه اجتماعی می‌داند که با ایجاد تعهدات و انتظارات بین فعالان، ایجاد اعتماد در جامعه و ایجاد معیارهایی برای رفتار افراد و ضمانت‌های اجرایی مؤثر برای جلوگیری از رفتارهای ناهم‌نوا به وجود می‌آید. اما از نگاه کلمن بنیادی‌ترین عنصری که در خلال این روابط می‌تواند به سرمایه اجتماعی موجودیت بخشد،

اعتماد متقابل است. و ایجاد سرمایه اجتماعی وابسته به وجود ارتباطات قوی دو طرفه (فروپستگی) شبکه‌های مختلف روابط، ثبات ساختار اجتماعی و ایدئولوژی مشترک بین افراد است (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۸۶-۴۵۸). وی ارتباطات بین افراد را به عنوان ایجاد کننده منابع سرمایه اجتماعی می‌داند که با ایجاد تعهدات و انتظارات بین فعالان ایجاد اعتماد در جامعه و ایجاد معیارهایی برای رفتار افراد و ضمانت‌های اجرایی موثر برای جلوگیری از رفتارهای ناهموا به وجود می‌آید. در دیدگاه او ایجاد سرمایه اجتماعی وابسته به وجود ارتباطات قوی دو طرفه (فروپستگی) شبکه‌های مختلف روابط است. بحثی که در نظر بورديو بسیار مهم است و باید به آن توجه کرد رابطه بین ساختارهای عینی و پدیده‌های ذهنی می‌باشد: در یک سو ساختارهای عینی قرار می‌گیرند که مبنای صورت‌های ذهنی را تشکیل می‌دهند و الزام‌های ساختاری را که بر کنش‌های متقابل وارد می‌شوند تعیین می‌کنند اما از سوی دیگر اگر کسی خواسته باشد تلاش‌های روزانه فردی و جمعی را که در جهت تغییر و یا حفظ این ساختارها عمل می‌کنند بررسی کند باید این صورت‌های ذهنی را در نظر بگیرد (ریتزر، ۱۳۷۴: ۷۱۶ به نقل از بورديو، ۱۹۸۹: ۱۵). بورديو بر عملکرد به عنوان پیامد رابطه‌ی دیالکتیکی میان ساختار و عامل تأکید می‌کند. و سعی دارد تا نحوه‌ی ادراک و ساخت جهان اجتماعی از سوی آدمها را، بر مبنای جایگاه‌شان در فضای اجتماعی بررسی کند به نظر ریتزر «او به رابطه میان ساختارهای اجتماعی و ساختارهای ذهنی علاقمند است» (ریتزر، ۱۳۷۴: ۷۱۷). ریتزر اساسی‌ترین مفاهیم بورديو را ساختمان ذهنی و زمینه و رابطه دیالکتیکی بین آنها می‌داند. بورديو ساختارهای ذهنی یا شناختی که انسان‌ها از طریق آنها با جهان اجتماعی برخورد می‌کنند را ساختمان ذهنی می‌داند. همچنین بورديو زمینه را شبکه‌ای از روابط که میان جایگاه‌های عینی درون زمینه تعریف می‌کند این روابط جدای از آگاهی و اراده‌ی فردی قرار دارند این روابط، کنش‌های متقابل با پیوندهای بین‌الذهانی میان افراد نیستند. اشغال‌کنندگان جایگاه‌های این شبکه هم می‌توانند عوامل انسانی باشند و هم نهادهای اجتماعی، به نظر بورديو سلسله روابط قدرت و زمینه سیاسی،

ساختار همه زمینه‌های دیگر را تعیین می‌کند (ریتزر، ۱۳۷۴: ۷۲۴). سرمایه اجتماعی برای بورديو موقعيتها و روابط گروهها و شبکه‌های اجتماعی است که دسترسی به فرصتها، اطلاعات، منابع مادی و موقعیت اجتماعی را برای افراد افزایش می‌دهد. بورديو تطابقی میان جایگاه اجتماعی و سلیقه و رفتارها در نظر می‌گیرد به نظر بورديو تطابقی میان فضای طبقات و فضای رفتارهای هر یک وجود دارد مثلاً اینکه فضای طبقه اجتماعی برتر، چه نوع ورزشها، نوشیدینها، گرایش‌های سیاسی و غیره را ترجیح می‌دهند به اعتقاد او هر در جامعه و هر دوره، ما با مجموعه‌ای از موقعیت‌های اجتماعی رو به رو می‌شویم که در قالب یک رابطه هم‌شکلی با یک رشته از فعالیت‌ها یا ثروت‌ها زیر چتر واحد گرد می‌آیند: «فعالیت‌ها و ثروت‌هایی که وحدت خودشان یک وحدت رابطه‌ای است یعنی آنها هم زیر یک چتر واحد جمع می‌شوند و هویت مشترکی می‌یابند چون به آن جمع خاص پیوند خورده‌اند» (بورديو، ۱۳۸۰: ۳۱). فوکویاما به مقایسه انواع سرمایه پرداخته و اعلام می‌دارد، همان‌گونه که سرمایه فیزیکی می‌تواند به صورت تسلیحات تهاجمی یا تفریحات هجو باشد و سرمایه انسانی می‌تواند برای ابداع روشهای تازه‌ای برای شکنجه‌های افراد بکار رود، بنابراین می‌توان چنین فرض کرد که اشکال سرمایه اجتماعی کمتر از دیگر اشکال سرمایه‌ای مفید نیستند چرا که آنها نیز به افراد کمک می‌کنند تا به هدفهای خود برسند او برای بررسی همه جانبه سرمایه اجتماعی دست به تقسیم‌بندی انواع کلی آن یعنی سرمایه اجتماعی بین گروهی و درون گروهی می‌زند. بنابر نظر فوکویاما هنجارهایی که تولید سرمایه اجتماعی می‌کنند تقسیم‌پذیرند، یعنی می‌توانند تنها میان گروه معدودی از مردم یک اجتماع باشند، گروهی که ممکن است به کوچکی دو دوست باشند که با همدیگر تبادل اطلاعات می‌کنند یا در پروژه‌ای مشترک همکاری کنند و یا در مقیاس بزرگتری بین گروه‌های بزرگتر که اهداف مشترک دارند و می‌توانند حتی در مقیاس بزرگتری تمامی یک ملت را فرا گیرد. از تمام این مثالها تفاوت بین دو نوع سرمایه اجتماعی مشخص می‌شود. او برای

روشن شدن نظراتش مفهوم شعاع اعتماد^۱ را مطرح می‌سازد، یعنی اینکه مردم تا چه میزان به افرادی که مشابه خودشان نیستند اعتماد دارند آیا تنها از افراد خانواده، دوستان و آشنایان حلقه‌ای به دور خود ساخته‌اند که با دیگر حلقه‌های موجود در اجتماع همکاری مشترکی نداشته و گاهی نیز در تضاد قرار می‌گیرند و یا ممکن است شعاع اعتماد گستره وسیع‌تری را شامل شود و شعاع همکاری و همیاری با دیگر افراد جامعه را نیز در بر می‌گیرد. از نظر فوکویاما تمام گروه‌هایی که درون خود سرمایه اجتماعی دارند، شعاع اعتماد معینی دارند، یعنی دایره‌ای از افراد که در میانشان هنجارهایی مشترک وجود دارد. در واقع اگر سرمایه اجتماعی گروهی، پیامدهای مثبتی داشته باشد، شعاع اعتماد از خود گروه بزرگتر خواهد بود. او برای روشن‌تر شدن مفهوم شعاع اعتماد و تفاوت سرمایه اجتماعی به وضوح بین دو نوع جامعه سنتی و مدرن به لحاظ شکل شعاع اعتماد تفاوت قائل است. پاتنام سرمایه اجتماعی را شامل شبکه‌های اجتماعی، هنجارها و اعتماد متقابل دانست که همکاری و هماهنگی برای منافع متقابل را تسهیل می‌کنند و امکان دستیابی به اهدافی را فراهم می‌کند که بدون آن غیر قابل دسترسی خواهد بود. سرمایه اجتماعی را کالایی همگانی می‌داند که همچون دیگر اشکال سرمایه مولد است. شبکه‌های اجتماعی، از نظر پاتنام در همه جوامع دو نوع هستند: شبکه‌های رسمی و شبکه‌های غیررسمی که به دو صورت افقی و عمودی، قابل مشاهده‌اند. در شبکه‌های افقی شهروندان از لحاظ موقعیت تقریباً از یک برابری نسبی برخوردارند. کنش‌های افقی موثر و قوی هستند و در قالب مشارکت مدنی افراد در گروه‌ها و انجمن‌های داوطلبانه، باشگاه‌های ورزشی و احزاب سیاسی نمایان می‌شود. اما در شبکه‌های عمودی با سلسله مراتب اقتدار که نابرابری محسوسی بین افراد مشارکت‌کننده است میزان مشارکت افراد نسبت به شبکه‌های افقی بسیار پایین‌تر است و این شاید به دلیل ضعف این شبکه‌ها در برقراری اعتماد بین افراد است که می‌تواند ناشی از جریان ناقص و ناسالم اطلاعات در شبکه‌های عمودی و عدم احتمال مجازات کافی بر مقامات

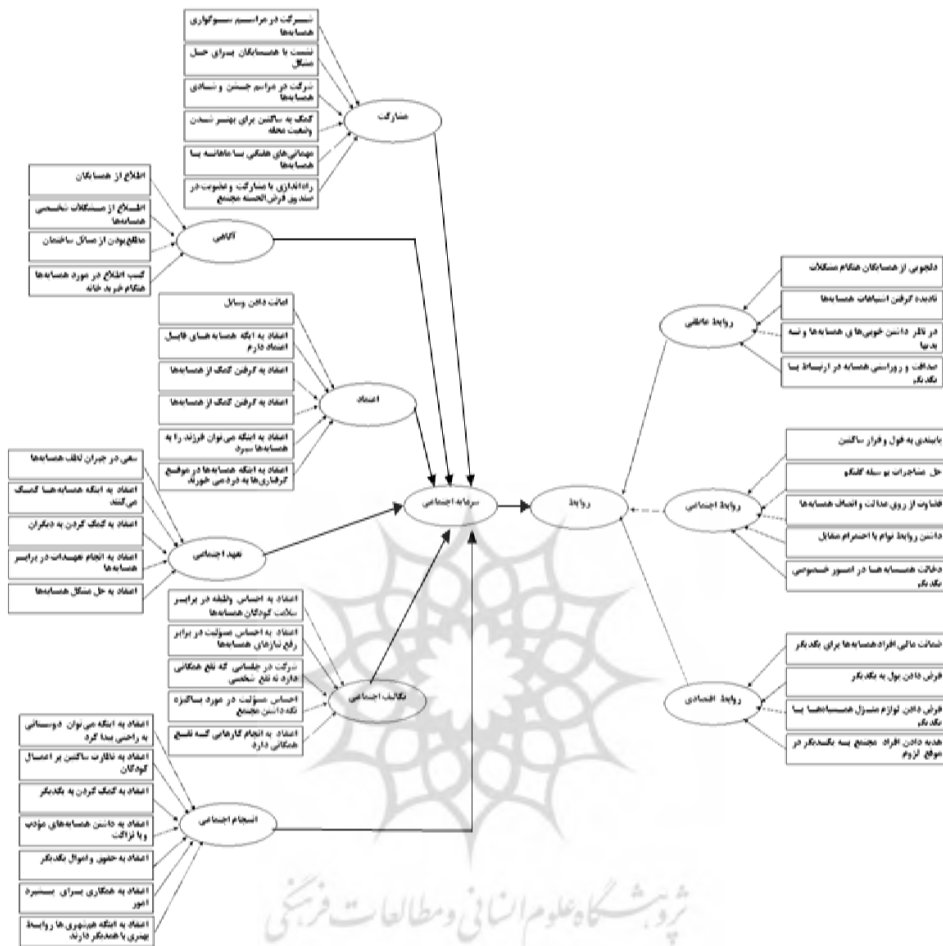
1 . radias of trust

عالی در اینگونه شبکه‌ها که بی‌اعتمادی را تقویت می‌کند باشد (ایمانی جاجرمی، ۱۳۸۰: ۳۷) و بنابراین میزان مشارکت را کمتر می‌کند. پاتنام معتقد است اعتماد متقابل از استانداردهای متقابل عمومیت یافته و از کارکرد شبکه‌های مشارکت مدنی ناشی می‌شود، مردم زمانی با میل همکاری می‌کنند که اعتماد وجود دارد و مشارکت نیز در بازگشت اعتماد نقش دارد. در دیدگاه پاتنام اعتماد یکی از اجزاء اصلی سرمایه اجتماعی است، که همکاری را تسهیل می‌کند. هر چه سطح اعتماد جامعه‌ای بالاتر باشد احتمال همکاری هم بیش‌تر خواهد بود و خود همکاری نیز اعتماد ایجاد می‌کند. او بین دو نوع «اعتماد صمیمانه» و «اعتماد اجتماعی» تفاوت قائل است اعتماد صمیمانه (شخصی) یعنی اعتمادی که بین آشنایان نزدیک وجود دارد، اما در جوامع مدرن که روابط پیچیده‌تر و گسترده‌تر می‌شود. باید این اعتماد شخصی به اعتماد اجتماعی تبدیل گردد.

مدل نظری تحقیق:

بر اساس مولفه‌ها و متغیرهای تحقیق و شاخص‌هایی که برای هر کدام از متغیرها در نظر گرفته شده مدل نظری تحقیق ترسیم شده است:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

روش شناسی تحقیق

این پژوهش مبتنی بر روش پیمایشی است. داده‌ها با استفاده از ابزار پرسشنامه گردآوری شده است. شیوه نمونه‌گیری در این تحقیق نمونه‌گیری در دسترس است. چون در پی مقایسه دو منطقه ملک‌شهر و سپاهان شهر بوده‌ایم از بین آپارتمان‌نشین‌های هر یک از این مناطق، ۱۹۲ نفر از افرادی که در آپارتمان‌ها قابل دسترس بودند انتخاب شدند که مجموعه ۳۸۴ نفر را تشکیل دادند. به منظور شناخت ابزار سنجش در این پژوهش آزمون مقدماتی انجام شد. پرسشنامه طراحی شده بین ۳۰ نفر از جامعه آماری توزیع شد و پس از

ارزیابی پایای و بررسی گویه‌های مقدماتی و مشاوره با پژوهشگران به جرح و تعدیل گویه‌ها پرداخته شد و در نهایت پرسشنامه نهایی استخراج شد. با استفاده از آزمون مقدماتی مقدار p و q برای دستیابی حجم نمونه مورد نیاز مشخص گردید. متغیر مستقل سرمایه اجتماعی است که از مولفه‌های آگاهی، اعتماد، مشارکت، تعهد اجتماعی، تکالیف اجتماعی و متغیر وابسته این تحقیق، روابط اجتماعی بین ساکنان مجتمع‌های مسکونی است.

جدول شماره (۱): مولفه‌ها و شاخص‌های سرمایه اجتماعی

نام متغیر	شاخص‌ها	تعریف عملیاتی
سرمایه اجتماعی	آگاهی	میزان آگاهی و اطلاعات افراد از اموال همسایه، از مشکلات شخصی آنها، از مسائل شخصی یکدیگر، از مسائل و مشکلات ساختمان محل زندگی
	اعتماد	اعتقاد به قابل اعتماد بودن همسایه‌ها، امانت دادن وسایل به همسایه‌ها، گفتگو با همسایه‌ها در مورد ارزشهای زندگی، اعتقاد به کمک گرفتن از همسایه برای حل مشکل، اعتقاد برقراری ارتباط با دیگران، قبول پیشنهاد شراکت با دیگران، اعتقاد به کارآمدی همسایه‌ها موقع گرفتاری‌ها، قراردادن فرزندان پیش همسایه‌ها
	تعهد اجتماعی	جبران لطف همسایه‌ها، اعتقاد به اینکه همسایه‌ها به دنبال جبران لطف افراد باشند، مشورت و راهنمایی کردن همسایه‌ها با یکدیگر، اعتقاد به فکر دیگران بودن و کمک برای حل مشکلاتشان، انجام تعهدات در قبال دیگر همسایه‌ها
	وظایف اجتماعی	کمک کردن همسایه‌ها به یکدیگر، دقت در مواظبت از کودکان همسایه، مسئولیت همسایه‌ها در قبال امنیت و سلامتی یکدیگر، اعتقاد به کمک به همسایه برای رفع نیازهایشان، کمک به حفظ نظافت مجتمع، شرکت در جلسات برای کمک به دیگران، پرداختن به اموری که نفع جمعی دارد.

سهولت در پیدا کردن دوست بین همسایه‌ها، نظارت خانواده‌ها بر اعمال کودکان، کمک کردن به دیگران، آموزش احترام به حقوق و اموال همسایه‌ها، همکاری با همسایه‌ها برای پیشبرد امور، رعایت ادب و نزاکت از سوی همسایه‌ها، برقراری روابط همسایه‌ها با یکدیگر بدون در نظر داشتن همشهری بودن یا نبودن	انسجام اجتماعی	
نشست با همسایگان برای حل مشکل، شرکت در مراسم جشن و شادی همسایه‌ها، کمک به همسایه‌ها در بهتر شدن وضعیت محله، برقراری مهمانی‌های هفتگی یا ماهانه، راه‌اندازی یا مشارکت و عضویت در صندوق قرض‌الحسنه در مجتمع، شرکت در مراسم سوگواری همسایه‌ها، کمک به حل مسائل شخصی همسایه‌ها، کمک در خرید به همسایه‌ها، شرکت در جلسات مجتمع	مشارکت	

جدول شماره (۲) مولفه‌ها و شاخص‌های روابط اجتماعی

تعریف عملیاتی	ابعاد روابط	نام متغیر
دلجویی و کمک به همسایه‌ها موقع بروز مشکلات، گذشت از اشتباهات همسایه‌های دیگر، در نظر داشتن خوبی‌های همسایه‌ها و نه بدیها، صداقت و روراستی با همسایه	روابط عاطفی	روابط اجتماعی
انجام ضمانت مالی همسایه‌ها برای یکدیگر، قرض دادن لوازم منزل به یکدیگر، هدیه دادن همسایه‌ها به یکدیگر، قرض دادن پول از طرف همسایه‌ها به یکدیگر	روابط اقتصادی	
پابندی به قول و قرار همسایه‌ها، گفتگو برای حل مشکلات و مشاجرات، قضاوت منصفانه و عادلانه همسایه‌ها در مورد یکدیگر، داشتن روابط توأم با احترام متقابل، عدم فعالیت همسایه‌ها در امور خصوصی یکدیگر.	روابط اجتماعی	

به منظور سنجش ضریب قابلیت اعتماد ابزار اندازه‌گیری روش‌ها مختلفی به کار برده می‌شود در این پژوهش برای محاسبه قابلیت اعتماد ابعاد فرعی پرسشنامه بر مبنای تکنیک هماهنگی درونی گویه‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است جهت انجام محاسبات آماری شامل جداول توزیع فراوانی و آزمون فرضیه‌های آماری از بسته نرم افزاری SPSS/var11.5 استفاده شده است.

جدول شماره (۳): یافته‌های پژوهش

منطقه	ملکشهر	سپاهان‌شهر
معیارهای سنجش		
فراوانی پاسخ گویان برحسب سن و جنس	در منطقه ملک‌شهر بیشترین فراوانی پاسخگویان مربوط به گروه سنی 25-29 سال بوده است 51/3 درصد پاسخگویان مرد و بقیه زن بوده‌اند.	بیشترین فراوانی پاسخگویان مربوط به گروه سنی 20-24 سال و کمترین فراوانی در گروه سنی 64-60 سال بوده‌اند. 64/6 درصد پاسخگویان زن و 35/4 درصد آنها مرد بودند.
وضعیت تاهل پاسخ گویان	63/8 درصد افراد پاسخگو متأهل و 33 درصد آنها مجرد بوده‌اند	بیش از 50 درصد پاسخگویان متأهل و 40/2 درصد مجرد بوده‌اند.
وضعیت درآمد پاسخ گویان	بیشترین فراوانی مربوط به گروه درآمدی 401 تا 500 هزار تومان است.	بیشترین فراوانی مربوط به گروه درآمدی بیش از یک میلیون تومان بوده‌اند.
وضعیت تحصیلات پاسخگویان	بیشترین فراوانی مربوط به کسانی است که دارای مدرک لیسانس بوده‌اند و کمترین فراوانی مربوط به کسانی است که سطح سواد ابتدایی داشته‌اند.	33/3 درصد افراد دارای مدرک دیپلم، 25/4 درصد افراد لیسانس و 4/2 درصد آنها دارای مدرک فوق لیسانس و بالاتر هستند.
وضعیت ثروت پاسخ گویان	اکثریت افراد (48/4) درصد خود را از نظر سطح ثروت در مقایسه با دیگران در سطح متوسط دانسته‌اند.	به لحاظ معیار ذهنی طبقه اکثریت پاسخگویان خود را از لحاظ معیار ثروت در مقایسه با دیگران در طبقه متوسط دانسته‌اند.
نوع منزل مسکونی	بیش از 50٪ پاسخگویان در منزل مسکونی متعلق به خود زندگی می‌کنند و 33/2 درصد افراد در منزل اجاره‌ای سکنی دارند. 10/7 درصد افراد در منزل متعلق به اقوام و 2/1 درصد افراد در منازل سازمانی سکونت دارند.	67/7 درصد افراد منزل شخصی، 17/2 درصد اجاره‌ای، 8/3 درصد متعلق به اقوام و 7/3 درصد سازمانی بوده‌اند.

محاسبه ضرایب اعتماد برای ابعاد فرعی پرسشنامه

متغیرهای مورد سنجش در تحقیق حاضر در یک طرف مولفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی بوده‌اند که ضرایب قابلیت آنها مشخص شده است. از جمله اعتماد اجتماعی با قابلیت اعتماد ۰/۷، تعهد اجتماعی با قابلیت اعتماد ۰/۵، تکالیف اجتماعی با قابلیت اعتماد ۰/۶، آگاهی با قابلیت اعتماد ۰/۵ و مشارکت با قابلیت اعتماد ۰/۸ درصد بوده است. در طرف دیگر این تحقیق متغیر روابط افراد بوده بر اساس موضوع مورد پژوهش به سطح تقسیم

بندی شده و ضرایب اعتماد آن به این شرح است. روابط عاطفی ۰/۹، روابط اقتصادی ۰/۶ و روابط اجتماعی ۰/۸ درصد.

جدول شماره (۴): آزمون فرضیه‌ها:

سپاهانشهر	ملکشهر	آزمون فرضیه	فرضیه‌ها
۰۰/۴۸	۰/۴۸	ضریب همبستگی	فرضیه اول: میزان سرمایه اجتماعی ساکنین مجتمع‌های مسکونی بر روابط آن‌ها تأثیر دارد.
۰/۰۰	۰/۰۰	سطح معناداری	
۱۹۲	۱۹۲	حجم نمونه	
۰/۲۶	۰/۱۹	ضریب همبستگی	فرضیه دوم: میزان آگاهی بین شخصی ساکنین مجتمع‌های مسکونی بر روابط آن‌ها تأثیر دارد.
۰/۰۰	۰/۰۰۶	سطح معناداری	
۱۹۲	۱۹۲	حجم نمونه	
۰/۲۹	۰/۵۱۳	ضریب همبستگی	فرضیه سوم: میزان اعتماد بین شخصی ساکنین مجتمع‌های مسکونی بر روابط آن‌ها تأثیر دارد.
۰/۰۰	۰/۰۰	سطح معناداری	
۱۹۲	۱۹۲	حجم نمونه	
۰/۳۴	۰/۲۴	ضریب همبستگی	فرضیه چهارم: میزان مشارکت بین شخصی ساکنین مجتمع‌های مسکونی بر روابط آن‌ها تأثیر دارد.
۰/۰۰	۰/۰۶	سطح معناداری	
۱۹۲	۱۹۲	حجم نمونه	
۰/۲۵	۰/۲۶	ضریب همبستگی	فرضیه پنجم: میزان تعهد اجتماعی بین شخصی ساکنین مجتمع‌های مسکونی بر روابط اقتصادی آن‌ها تأثیر دارد.
۰/۰۰	۰/۰۰	سطح معناداری	
۱۹۲	۱۹۲	حجم نمونه	
۰/۲۵	۰/۲۵	ضریب همبستگی	فرضیه ششم: میزان تکالیف اجتماعی بین شخصی ساکنین مجتمع‌های مسکونی بر روابط اجتماعی آن‌ها تأثیر دارد.
۰/۰۰	۰/۰۰	سطح معناداری	
۱۹۲	۱۹۲	حجم نمونه	
۰۰/۴۸	۰/۳۹	ضریب همبستگی	فرضیه هفتم: میزان انسجام اجتماعی بین شخصی ساکنین مجتمع‌های مسکونی بر روابط عاطفی آن‌ها تأثیر دارد.
۰/۵۰	۰/۰۵	سطح معناداری	
۱۹۲	۱۹۲	حجم نمونه	

نتیجه گیری:

نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول (میزان سرمایه اجتماعی ساکنین مجتمع‌های مسکونی بر روابط آنها تأثیر دارد). در هر دو منطقه ملک‌شهر و سپاهان شهر نشان دهنده تأیید این فرضیه در هر دو منطقه است. این فرضیه را می‌توان با دیدگاه کلمن تبیین کرد که وی ارتباطات بین افراد را به عنوان ایجاد کننده سرمایه اجتماعی می‌داند، وی در واقع به رابطه بین سرمایه اجتماعی و روابط بین افراد اشاره دارد. پاتنام نیز تا آنجا به تأثیر سرمایه اجتماعی بر روابط اعتقاد دارد که یکی از منابع سرمایه اجتماعی را شبکه‌های روابط می‌داند. در واقع یکی از منابع سرمایه اجتماعی روابطی است که افراد با یکدیگر دارند. از سوی دیگر سرمایه اجتماعی شکل گرفته در شبکه‌های روابط موجبات تقویت روابط را فراهم می‌آورد و هر چه سرمایه اجتماعی بیشتری بر گروه‌ها حاکم باشد. از روابط بهتر و قوی‌تری برخوردارند. نتایج به دست آمده از آزمون فرضیه دوم (میزان آگاهی بین شخصی ساکنان مجتمع بر روابط آنها تأثیر دارد). در منطقه ملک شهر بیانگر عدم تأیید این فرضیه و در منطقه سپاهان شهر نشان دهنده تأیید این فرضیه است. به عبارت دیگر میزان آگاهی بین شخصی در منطقه ملک شهر تأثیری بر روابط بین ساکنان مجتمع‌های مسکونی ندارد اما آگاهی بین شخصی ساکنین در سپاهان شهر بر روابط آنها تأثیر دارد یعنی هر چه میزان آگاهی بین شخصی ساکنان از یکدیگر بیشتر باشد روابط بهتری بر ساکنین مجتمع حاکم خواهد شد. این فرضیه را می‌توان با نظر عبدالرحمانی (۱۳۸۴) تبیین کرد که معتقد است سرمایه اجتماعی با گسترش آگاهی‌ها، بهره و نصیب افراد از منابع کمیاب را بهبود می‌بخشد طوری که افرادی که با دیگران روابطی پویا دارند از اطلاعات آنها به نفع خود بهره‌جویی می‌کنند و در مقابل اطلاعات مورد نیاز دیگران را نیز به آنها می‌بخشند؛ در واقع این تبادل اطلاعات و آگاهی در روابط بین افراد تأثیر دارد. به نظر می‌رسد این نظر در مورد ساکنان مجتمع‌های مسکونی در سپاهان شهر تأیید کننده باشد. شاید عدم تأیید این فرضیه در منطقه ملک شهر به دلیل عدم آگاهی کافی همسایه‌ها از یکدیگر و بنابراین عدم تأثیر این عامل بر روابط بین آنها است. و این شاید به دلیل ساخت اجتماعی ملک شهر باشد که

بیشتر ساختی مهاجرنشین دارد و این افراد مهاجر احساس صمیمیت و نزدیکی با یکدیگر ندارند بنابراین به دنبال کسب آگاهی و اطلاعات از یکدیگر نیستند. نتایج حاصل از آزمون فرضیه سوم (میزان اعتماد ساکنان مجتمع‌های مسکونی بر روابط آنها تأثیر دارد.) در هر دو منطقه بیانگر تأیید این فرضیه بود، با این حال با توجه به اینکه ضریب تأثیر اعتماد بر روابط بین افراد در ملک شهر بیشتر از ضریب تأثیر اعتماد بر روابط بین افراد در سپاهان شهر بوده است. نشان می‌دهد که میزان اعتماد در بین ساکنین مجتمع‌های مسکونی نسبت به سپاهان شهر دارد، با اینحال در هر دو منطقه با افزایش میزان اعتماد بین ساکنان روابط بهتری را شاهد هستیم. این فرضیه با نظر وبر که معتقد است اعتماد نقش مهمی در شبکه روابط بین افراد ایفا می‌کند به خوبی قابل تبیین است همچنین نظر پاتنام که معتقد است اعتماد همکاری بین افراد را تسهیل می‌کند طوری که هرچه سطح اعتماد افراد به یکدیگر بالاتر باشد، احتمال همکاری و روابط مثبت بین آنها بیشتر خواهد بود. به گمان وی اعتماد خاصیت تقویت کننده روابط بین افراد را دارد و در صورتی که شهروندان به دیگران اعتماد کنند، آنها بیشتر می‌توانند از روی میل و همکاری روابط بهتری را شکل بدهند. آزمون فرضیه چهارم (میزان مشارکت ساکنان مجتمع‌های مسکونی بر روابط بین آنها تأثیر دارد.) بیانگر تأیید این فرضیه در هر دو منطقه است البته ضریب تأثیر مشارکت بر روابط در منطقه سپاهان شهر بیشتر از ضریب تأثیر مشارکت بر روابط در منطقه ملک شهر است. این فرضیه بویژه با دیدگاه کلمن قابل تبیین است که معتقد است مشارکت بین افراد باعث ایجاد انتظارات و تعهداتی بین آنها می‌شود، معیارهایی برای رفتارهای هم‌نوا ایجاد می‌کند و در روابط بین آنها مؤثر می‌شود. از سوی دیگر نظر پاتنام نیز شبکه‌های مشارکت مدنی بویژه انجمن‌های همسایگی را عاملی می‌داند که هر چه بیشتر وجود داشته باشند، احتمال بیشتری وجود دارد که شهروندان برای منافع متقابل با یکدیگر روابط بهتری را شکل بدهند. فرضیه پنجم (میزان تعهد اجتماعی بین ساکنان مجتمع‌های مسکونی بر روابط اقتصادی آنها تأثیر دارد.) با استفاده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون در هر دو منطقه به تأیید رسید و تفاوت بسیار اندکی بین تأثیر تعهد

اجتماعی بر روابط اقتصادی بین دو منطقه وجود داشت. بنابراین نتایج بیانگر تأثیر معنادار میزان تعهد اجتماعی افراد بر روابط اقتصادی آنهاست. این فرضیه با نظریه کلمن که معتقد است اگر فرد «الف» خدمتی را برای «ب» انجام دهد که معمولاً زمانی است که فرد «ب» به آن خدمت نیاز دارد، این کار تعهدی را در فرد «ب» ایجاد می‌کند که درصدد جبران آن خدمت برآید. از طرفی فرد «الف» نیز انتظار دارد که در صورت لزوم فرد «ب» به او خدمتی را برساند و بدین شکل روابط مستحکم‌تری بین آنها ایجاد می‌گردد. به نظر می‌رسد این تعهدات اجتماعی بین افراد در دو منطقه مورد بررسی بر روابط اقتصادی آنها تأثیر معنادار داشته است. آزمون فرضیه ششم (میزان تکالیف اجتماعی افراد بر روابط اجتماعی آنها تأثیر دارد) در هر دو منطقه بیانگر تأیید این فرضیه بوده و مقدار ضریب تأثیر به دست آمده در هر منطقه یکسان بوده است. در واقع میزان تکالیف اجتماعی افراد ساکن در مجتمع‌های مسکونی مورد مطالعه بر روابط اجتماعی آنها تأثیر معناداری داشته است. تبیین این فرضیه با توجه به آنچه درباره دیدگاه کلمن گفتیم می‌توان انتظار داشت که وقتی فرد «الف» خدمتی را برای فرد «ب» انجام می‌دهد. فرد «ب» احساس وظیفه و تکلیف می‌کند که درصدد جبران آن برآید و آن را به فرد «الف» در شکل خدمتی مناسب بازگرداند و این موضوع به تقویت روابط آنها منجر می‌شود همانطور که در هر دو منطقه ملک‌شهر و سپاهان‌شهر چنین شده است. آزمون فرضیه هفتم (میزان انسجام اجتماعی، همبستگی اجتماعی) بین ساکنان مجتمع بر روابط عاطفی بین آنها تأثیر دارد) در هر دو منطقه با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون نشان دهنده عدم تأیید این فرضیه است. با آنکه با توجه به دیدگاه دورکیم انتظار می‌رفت که میزان انسجام اجتماعی بین افراد بر روابط آنها تأثیرگذار باشد اما به نظر می‌رسد در جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق، این عامل بر روابط عاطفی تأثیر معناداری ندارد شاید این به دلیل پایین بودن حس همبستگی بین افراد ساکن در مجتمع‌های مسکونی باشد یا به دلیل آنکه این همبستگی اجتماعی آنگونه که دورکیم اذعان می‌کند موجبات حمایت عاطفی و وابستگی فرد به گروه را ایجاد نکرده است که بتواند باعث ایجاد امیدواری در آنها شده و روابط بهتری را بین افراد رقم بزند.

پیشنهاد و راهکارها:

- با توجه به تأثیر عامل اعتماد بر روابط بین ساکنان پیشنهاد می‌شود در پژوهشی جداگانه به بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد و راهکارهای ارتقای آن پرداخت شود.
- شاخص‌های سرمایه اجتماعی هنوز مورد توافق اکثریت پژوهشگران قرار ندارد به طوری که هرکدام از آنها برخی از شاخصها را قبول دارند و بقیه را رد می‌کنند، پیشنهاد می‌شود در پژوهشی جداگانه به تحقیق در زمینه شاخص‌های سرمایه اجتماعی پرداخته شود بویژه از آن جهت که شاخص‌هایی شناسایی گردد که ویژگی‌دهی بومی بیشتری را در خود داشته باشد.
- این پژوهش به بررسی چگونگی تأثیر سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آنها بر روابط بین ساکنان مجتمع‌های مسکونی در مناطق ملک شهر و سپاهان شهر پرداخته است پیشنهاد می‌شود این بررسی در مورد دیگر مناطق شهر نیز صورت گیرد تا امکان مقایسه بهتر نتایج فراهم آید.
- تعهد اجتماعی یکی دیگر از عوامل مؤثر بر روابط بین افراد بود به نظر می‌رسد. شکل‌گیری تعهد اجتماعی در افراد نیازمند آموزش در طول سالیان زندگی افراد بویژه در دوران کودکی است تا به خوبی انجام تعهدات اجتماعی در قبال دیگران در وود آنها نهادینه شود.
- مشارکت نیز تأثیر مثبت بر روابط بین افراد دارد اما انجام کارهای مشارکتی زمینه‌ها و بسترهایی لازم دارد از جمله پذیرش دیگران به عنوان شریک که متأسفانه در فرهنگ‌ها بسیار دشوار است به نظر می‌رسد در راستای جلب مردم به رفتارهای مشارکتی نیازمند برنامه‌ریزی‌های دقیق بویژه در سطح کلان هستیم.
- از آنجا که سرمایه اجتماعی خاصیت تقویت‌کننده مثبت روابط را دارد گسترش سرمایه اجتماعی می‌تواند به روابط بهتر بین افراد منجر شود.
- ایجاد بسترهای لازم برای شکل‌گیری روابط با دوام بین افراد بویژه در سطح شهر از دیگر پیشنهادات این پژوهش است،

• تلاش در جهت رفاه اقتصادی برای افراد می‌تواند به تقویت روابط آنها منجر شود زیرا افراد برای انجام تکالیف اجتماعی خود در قبال دیگران نیازمند برخورداری از میزان مناسبی رفاه اجتماعی هستند.

• تفهیم و آموزش ارزش‌های همکاری و همیاری به خانواده‌ها. چنانچه شیوه‌های آموزشی در مدارس مبتنی بر روش‌های همیاری و مشارکتی بوده و نظام آموزشی بتواند خانواده‌ها را در زمینه مزایای شیوه‌های دست جمعی در راه دستیابی به اهداف توجیه نماید، ما شاهد خیز بسیار مناسبی در عرصه تولید سرمایه اجتماعی خواهیم بود. علاوه بر آنکه در منابع درسی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی به دانش آموزان آموزش داده شود.

• سرمایه‌گذاری دولت در آموزش به خانواده‌ها می‌تواند در زمینه جامعه‌پذیری ارزش‌ها و هنجارهای سرمایه اجتماعی تأثیری دو جانبه داشته باشد؛ زیرا از یک سو موجب شکل‌گیری بعد شناختی سرمایه اجتماعی می‌گردد و از سوی دیگر اعتماد مردم به نهادهای دولتی را افزایش می‌دهد.

• برگزاری و حمایت از همایش‌های ورزشی، فرهنگی در سطح محله، شهر و حتی کشور، مثل برگزاری همایش‌هایی چون راهپیمایی، کوه‌پیمایی، سفر به اماکن تاریخی و ... و همچنین، تشویق خانواده‌ها (به‌خصوص در مجتمع‌های مسکونی) در شرکت در این گردهمایی‌ها، می‌تواند به رشد فعالیت‌های دسته‌جمعی و در نتیجه به تقویت سرمایه اجتماعی کمک کرد؛ زیرا فرزندان با درونی کردن چنین الگوهایی، در آینده آن را در سطوح بالاتر اجتماعی به کار خواهند برد و ما شاهد حجم بیشتری از مشارکت‌های اجتماعی و مدنی در نزد آن‌ها خواهیم بود.

منابع

- ۱- ایمانی جاجرمی، حسین (۱۳۸۱)، «سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری»، نشریه مدیریت شهری، شماره بیست و ششم.

- ۲- بوردیو، پی‌یر (۱۳۸۰)، نظریه کنش دلایل عملی و انتخاب عقلانی، ترجمه مرتضی مردیها، تهران: نقش و نگار، ج اول
- ۳- جلائیان، وجیهه (۱۳۸۹)، (بررسی و تبیین رابطه بین مسئولیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی در بین جوانان شهر شیراز)، نامه علوم اجتماعی، شماره ۳۷، بهار ۱۳۸۹.
- ۴- ریتزر، جورج (۱۳۷۴)، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر علمی، چاپ هفتم.
- ۵- زاهدی، محمد جواد و شیانی ملیحه، ۱۳۸۸، «رابطه سرمایه اجتماعی با رفاه اجتماعی»، دانشکده اجتماعی و اقتصاد دانشگاه پیام نور
- ۶- کلمن، جیمز (۱۳۷۷)، بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نی
- ۷- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۰)، «سرمایه اجتماعی»، ترجمه سعید شریفی، روزنامه یاس نو، شماره‌های هشتاد و دوم و هشتاد و سوم خردادماه ۱۳۸۲
- ۸- فیروزآبادی، سیداحمد و ایمانی جارجمی، حسین (۱۳۸۵)، «سرمایه اجتماعیو توسعه اقتصادی - اجتماعی در کلان شهر تهران»، فصلنامه رفاه اجتماعی سال ششم شماره بیست و سوم.
- ۹- نصر اصفهانی، علی، ۱۳۸۳، (سرمایه اجتماعی و نقش آن در سازمان‌های خدماتی استان اصفهان)، رساله دکتری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان.
- 10- Field, John. (2003). "social capital," London: Routledge.
- 11- Fukuyama, F. (1999), "Social capital and civil society", The Institute of public policy, George mason university.
- 12- Putnam, R. (1993). making democracy work. Civic traditions in modern Italy, Princeton university Press, Princeton.